

Nietzsche ve Hegel’de Tarih Bilmecesi

Gözde KAYAN¹

Özet

Felsefe tarihine baktığımızda, birçok düşünürün gerek kendinden önceki çağlara gerekse de kendi dönemindeki felsefi düşünüşe yönelik olarak, birtakım olumlu ya da olumsuz eleştiriler yönelttiklerini görebiliriz. Döneminin önemli filozoflarını da filozof yapan, aslında kendilerine özgü ortaya koydukları felsefi düşünüştür. Dolayısıyla Hegel, döneminde ortaya koyduğu düşünceleriyle, hem kendi çağında hem de kendinden sonraki çağlarda bir çığır açmış olup, felsefesinde görüşlerine katılanlara ve karşı çıkıp eleştirenlere imkan veren bir isim olabilmıştır. Nitekim Hegel’in felsefesini eleştiren filozoflar arasında Nietzsche de yer almaktadır. Nietzsche, Hegel’in tarih felsefesine yönelik ortaya koyduğu görüşleri eleştirmiş ve onun tarihe yönelik olan düşüncelerinin ne kadar tehlikeli ve yanlış olduğunu savunmuştur. Öyle ki bu makale, Hegel’in tarih felsefesindeki “tarihte bir sona ulaşma fikri”ni, Nietzsche’nin buna karşılık eleştirileri doğrultusunda incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda makale Nietzsche’nin, Hegel’in tarih felsefesinde “tarihte bir ilerleme ve sonunda da bir sona ulaşma” anlayışının eleştirisinin ayrıntılı bir çözümlemesini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Nietzsche, Tarih, Ebedi dönüş, Son

1. Giriş

Düşünce tarihinde pek çok düşünür, Nietzsche’nin felsefesinden büyük ölçüde etkilenmiştir. 1950’li yılların sonunda Nietzsche’nin düşüncesinden etkilenen Foucault(1926-1984)’nun bu yıllarda tarihselcilik ile

1 Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe AnaBilimDalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa, Türkiye

insancılığa eleştirel bakmaya başladığını görürüz. Sol kanadın uzun bir süre boyunca etkin bir militanı olan bir başka yazar Lyotard, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri acımasızca yerdikten sonra Nietzsche'nin düşüncelerine dönmüştür. Derrida ise yazılarında sürekli olarak Nietzsche'yi yardımına çağırır. Deleuze de yine aynı biçimde Nietzsche'den derinden etkilenmiş bir başka düşünürdür. Hegel felsefesinin hem biçimini hem de içeriğini bütünüyle yadsıyan Deleuze, gerek Hegel'in gerek diyalektik düşüncenin, ilk gerçek eleştirmeninin Nietzsche olduğunu ileri sürmektedir (Güngen, 2011).

Nietzsche'nin kilit fikirlerini "Apollon-Dionysos İkiliği", "Perspektivizm", "Güç İstenci", "Tanrının Ölümü", "Üstinsan" ve "Bengi Dönüş" oluşturur. Felsefesinin merkezini oluşturan "düstur", kişinin coşkun enerjisini sömüren her türlü öğretinin, toplumsal olarak ne kadar geçerli olursa olsun sorgulanarak "hayatın evetlenmesidir". Hakikatin değeri ve nesnellığı üzerine yürüttüğü kökten sorgulaması, geniş çaplı yorumların odağını oluşturur ve etkisi özellikle kıta felsefesi geleneğinde *varoluşçuluk*, *postmodernizm* ve *postyapısalcılık* da dahil olmak üzere devam etmektedir.

Günay'a göre, "Nietzsche'nin yaşam tarzı ile düşünme ve felsefe yapma tarzı birbirine bağlıdır. O, filozofun felsefesine göre, yani ona uygun biçimde yaşamasını savunur. Bu nedenle, ifade ettiği felsefe yapma tarzı açısından da "çağına aykırı" bir filozof konumundadır. Friedrich Nietzsche, kendisine dek gelen düşünce sistemlerinin ve felsefi kavramların büyük bölümünün dışına çıkan, farklılığı ve özgünlüğü ile dikkat çeken bir düşünürdür. Ancak, öte yandan da eleştirellikte bir savaşçı gibi acımasızdır" (Günay,2000).

Bir filozof olarak Nietzsche, bilgi, bilim din, politika, estetik, etik ve edebiyat konularında yaptığı eleştiriler gibi, tarih konusunda da yaptığı eleştirilerle adından sıkça söz ettiren birisi olmuştur. Bir yaşam filozofu olarak Nietzsche, yaşamın kendisine zarar veren bütün durumlarla mücadele eder. Onun için önemli olan, her şeyi yaşamın lehine tüketmek ve her şeyden yararlanmaktır. Amaç, yaşamın önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmak ve yapıp-eyleyen, düşünen özgür insan tipini ortaya çıkarmaktır. İşte bu nedenledir ki Nietzsche, yaşamı

hiçe sayan, geçmişi bugünden daha değerli gören, her şeyi tarihselleştiren aşırı tarih bağıllığı ve tutsaklığı ile mücadele eder.

Tarih metafiziklerinde var olan ilerleme fikriyle birlikte Nietzsche, tarihin sonu düşüncesine de şiddetle karşı çıkmaktadır. Özlem'e göre, "19. yüzyıl düşüncesine damga vuran Hegel felsefesini, evreni olduğu gibi insanlık tarihini de açıklayabilmek için ilkel bir cesaret örneği olarak eleştiren Nietzsche, Hegel'in tarih anlayışını kötü tarihselcilik olarak görerek "tarihsicilik" olarak isimlendirmektedir" (Özlem,2008:124). Nietzsche bu tarihsicilik fikrine diyalektik olarak dolayımansa bile karşı çıkmakta ve ilerlemenin olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre insanlığın amacı insanlığın sonunda bulunmaz, ancak onun en yüksek sembollerinde bulunabilir. Bu nedenle Besnier, "Hegel'in tarihin sonunu, Nietzsche'nin ise geleceği önemsemesi durumu: "Hegel tarihin sonunun düşünürü, Nietzsche ise geleceğin kâhini" isimlendirmesini beraberinde getirmektedir" (Besnier,1996:9) şeklinde yorumlamıştır.

Dolayısıyla "Nietzsche" felsefesinde Hegel'in tarihin sonuna yönelik görüşlerini hangi gerekçeyle eleştirmektedir ve Nietzsche'nin bu eleştirisinin tarih açısından gerçekten haklı bir nedeni var mıdır? Yoksa Nietzsche, tarihte bir ilerlemenin olduğunu ve tarihin sonunda varacağı bir son nokta bulunduğu fikrini savunan Hegel'e haksızlık mı etmektedir?

2.Nietzsche'nin Hegel'in Tarih Anlayışına Karşı Eleştirisi

Nietzsche'nin "tarih" konusundaki çalışması, "Çağa Aykırı Düşünceler II"nin "*Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*" adlı ilk bölümüdür. Bunun yanında, bazı çalışmalarında da "tarih" konusunu dolaylı olarak da olsa ele aldığı görülür. Nietzsche özellikle tarihle ilgili doğrudan çalışmasında, başta Hegel olmak üzere Alman idealistlerinin tarih anlayışlarıyla kıyasıya mücadele eder. Çünkü ona göre bu tür tarih anlayışları, insan yaşamını körelten, insanı tutsak yapan, "hasta bir düşünüşün ürünleri"dir. Bunlardan uzak durulmalıdır. Bu çalışmasında Nietzsche ahlakla uyumlu bir perspektiften ve ahlaksal gerekçelerle Hegel'in tarih felsefesini eleştirir. Nietzsche'ye göre, Hegel'in rasyonel tarih felsefesi özünde "gerçek ahlaksızlığın el kitabıdır", oysa tarihin gelecek

kuşaklara “öyle yapmamalısınız”ı ya da “öyle yapmamalıydınız”ı öğretmesi gerekir (Nietzsche,2015:66).

Geleneklerin ve tarihin belirleyiciliğine aşırı tutunmanın , insanın özgür kişiliğine, yaratıcı etkinliğine büyük zarar verdiğine (Özlem, 2008:124) inanan Nietzsche’ye göre, her şeyi tarihselleştirme anlayışından uzak durulmalıdır. Onun bu düşünceleri, Hegel’in tarih anlayışının karşısında yer alır. Tarihsel oluştta her zaman diyalektik bir hareketliliğin hakim olduğuna inanan Hegel’e göre, tarihteki söz konusu bu diyalektik hareket ile ilerleme arasında sıkı bir bağ vardır. Başka bir ifadeyle tarihin, kendisine doğru ilerlediği bir takım amaçları vardır (Hegel,2003:58-59).

O’na göre, “..ilerleme, eksik olandan daha eksiksiz olana doğrudur. Böylece hareketi gerçekleştiren, kendisinin kendisindeki karşıtı olarak eksik olanı ortadan kaldırır...”. Hegel’de mutlaklaşma süreci, özgürlüğe kavuşmak içindir. Nitekim “..tarihin en son amacı özgürleşmedir...” (Hegel,2003:154).

Nietzsche, “...bu yüzyılda Alman Kültürü için bu felsefenin, Hegel felsefesinin, çok büyük olan, bu ana değin sürüp giden etkisinden daha tehlikeli bir dönüm noktası, daha tehlikeli bir sarsıntı olmamıştır sanıyorum...” (Nietzsche,2011:107) diyerek Hegel’in tarihe yönelik olarak düşüncelerinin ne kadar tehlikeli ve yanlış olduğunu vurgulamış, aynı zamanda da bu düşüncelerin içinde buldukları yüzyılda ne kadar yanlış bir etki bıraktığını ifade etmiştir.

Nietzsche’nin Hegel’in felsefesini “tehlikeli” olarak görmesinin nedeni; modern insanı, “tamamlanışına ulaşmış tarihin, daha önce olup bitmiş her şeyin hakiki anlamı ve amacı olarak tanrısallaştırması”dır. Nietzsche’ye göre Hegel, dünya tarihinin sonunu ve son noktasını Berlin’deki kendi varoluşuyla özdeşleştirmiş ve her ne kadar Hegel’in kendisi bunu söylemese de, kendisinden sonraki gelişmeleri ve yaşam biçimlerini “dünya tarihsel rondonun müzikal bir koda’sı”na indirgemıştır (Nietzsche,2015:65). Nietzsche Hegel’in felsefesinde en çok korktuğu şeyi görür:

“..genel olarak tüm oluş bilmecelerinin anlamı ve çözümü, modern insanda, bilgi ağacının en olgun meyvasında dile geliyor! Bu modern insan

dünya tarihi süreci pramidinin en yüksek noktasında gururla durmakta ve doğaya şöyle seslenmektedir: “hedefe vardık, hedef biziz, biz mükemmelleşmiş doğayız” (Nietzsche,2015:69).

On dokuzuncu yüzyılın, bilgisiyle gururlanan ve övünen Avrupalısına Nietzsche, bilginin doğayı mükemmelleştirmedeğini, ama daha çok onun doğasını yok ettiğini, öldürdüğünü söyleyerek karşı çıkar.

Öte yandan Nietzsche, Hegel'in tarih felsefesine yönelik olarak, “... gerçekten çağların bir son soyu olduğuna inanç, kötürüm edici, üzüntü ve keyif kaçırıcı bir şey: böyle bir inanç günün birinde yüzsüzce bir yön değiştirmeye bu son soyu bütün daha önce gelmiş geçmiş olanların gerçek anlamı ve amacımı gibi kutsallaştırır ve bilgece zavallılığını evrensel tarihin tamamlanması, sona erdirilmesiyle bir tutarsa, bu inanç korkunç ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkıp görünmek zorunda kalır...” (Nietzsche,2015:107) şeklinde yorumlamış ve tarihin sonuna yönelik düşünceleri savunması dolayısıyla eleştirmiştir.

Nietzsche'ye göre;

“...bu Hegelci anlamda anlaşılan tarihe yerici bir biçimde ve alaycı bir deyişle Tanrının yeryüzünde gezinmesi denildi, oysa bu tanrı, ilkin tarihle yaratılmıştı. Ama bu Tanrı, Hegelci beyinler için kendi kendine içi görülür, saydam ve anlaşılır oldu ve oluşumun diyalektik açıdan elverişli olan bütün basamaklarına o daha şimdiden şu kendi kendini açmaya dek yükseldi: Öyle ki Hegel için dünya sürecinin en yüksek ve son noktası, onun kendi Berlinli varoluşuyla örtüşür, birleşir. Hatta Hegel, kendinden sonra gelen her şeyin, aslında, evrensel tarih rondosunun yalnızca uyumlu müzikal bir ara ezgisi, bir tımlayışı olduğunu, daha doğrusu gereksiz olarak değerlendirilmeleri gerektiğini söylemeliydi. Böyle bir şey demedi: Bunun yerine Hegel, kendi mayasını kattığı kuşaklara “tarihin gücü” karşısındaki o hayranlığı aşıladı; bu da pratikte, her an elde edilen başarının çıplak bir hayranlığa dönüştürülmesine ve olayların putlaştırılmasına götürdü...” (Nietzsche,2015:108).

Nietzsche'nin, Hegel'in tarih felsefesinde, tarihin sonuna yönelik ilişkin düşüncelerini eleştirmesinin devamında vardığı sonuca göre Nietzsche'nin tarih metafiziklerine yönelttiği eleştiriler sonucu oluşturduğu

ebedi dönüş öğretisi, hem Hıristiyan kurtuluş mitine hem de 19. yüzyıl ilerleme anlayışına karşı ortaya çıkmaktadır.

Nietzsche'ye göre;

“... evrende bütün olaylar sürekli bir dönüş içinde meydana gelirler; her şey önceden sahip olduğu biçimi alarak yeniden meydana gelir. Daha önce olduğumuz ve yaptığımız şeyin aynısını bir süre sonra yineleyeceğiz...” (Nietzsche,2011:27).

Küçükalp'e göre, ebedi dönüş Nietzsche'ye göre varılacak en üst olumlama ilkesidir. Evrende var olan enerjinin varlığını sürdürmesi ilkesi ebedi tekrarı gerektirmektedir. Hayatı evetlemek varlık çemberinin sonsuz dönüşünü kavramak ve istemek anlamına gelmektedir (Küçükalp,2003:43-44).

Hegel'in tarih anlayışını doğrusal ilerleyen bir zaman şeklinde olması yönünden eleştiren Nietzsche için, önemli olarak bahsedilen tarihsel yığınlar ilerlemeci ve doğrusal tarihin içine farklı bir şekilde dâhil edilmektedir. Yaşlı ise bu durumu, “...tarih sanki burada yığınların adım adım efendiler üzerinde düşünsel egemenlik kuruluşlarına dair, ilerlemeci bir anlatı durumuna gelmiştir...” (Yaşlı,2010:18) şeklinde yorumlar.

Nietzsche bu tarih anlayışında var olan ilerleme fikrini modern bir yanılığ olarak tanımlarken *Deccal* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir: “İnsanlık, bugün inanıldığı gibi, daha iyiye ya da daha güçlüye ya da daha yükseğe doğru bir gelişme göstermemektedir, «ilerleme», modern bir düşüncedir yalnızca, yani, yanlış bir düşünce. Bugünün Avrupalısı, değerlilik bakımından, Rönesans Avrupalısının fersah fersah altında kalır; ileriye doğru gelişme, herhangi bir zorunlukla, yükselme, yücelme, güçlenme değildir hiç de...” (Nietzsche,2008:11). Bu bağlamda, ilerleme yanlış bir düşünce olarak görülebilmektedir. İlerleme onun için olumlu bir değişim değildir. Tarihin doğrusal bir şekilde ilerlediğini düşünmek tarihe bir erek belirleyerek, tarihin insanlar üzerinde egemen olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bireyci bakış açısıyla hareket eden Nietzsche, bu ilerleme ve erek fikrine karşı çıkararak, evrenin daha iyiye ve bir sona doğru gitme fikrini eleştirmektedir.

Sonuç

Nietzsche, Hegel'in tarih anlayışına karşı *olarak tarihin varacağı bir son nokta yoktur* düşüncesinden hareket eder. Bununla birlikte çağının hastalığı olan tarihsel nesnellığe de şiddetle karşı çıkar. Ona göre, Hegel düşüncesinde olduğu gibi, öteki çağların insanlarından daha adil bir dünyaya gidiş söz konusu değildir. Bu tutum tarihe bir son erek koyma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Nietzsche'ye göre, "insanlığın amacı en sonda yatamaz, tam tersine, sadece en yüksek örneklerinde bulunabilir" (Nietzsche,2007:111).

Dolayısıyla Nietzsche'nin tarih anlayışı, Hegel'in tarih anlayışının aksine, sürekli bir daire içinde oluşmaktadır. Yaşanılan hayat sürekli bir biçimde her duygusuyla tekrar yaşanacaktır. Böylelikle ebedi dönüş düşüncesi, aynı sıkıntıları ve hastalıkları tekrar yaşayacağını bilen birisi için kötümserlik kaynağı olacaktır. Buna katlanabilmek için korkusuz bir hayata bakış gerekmektedir. Bu bakışla birlikte hayatın bir anlamı ve gayesi olmadığı düşünüldüğünde ise kişi amacını belirleyip durmadan yolunda ilerlemektedir. Bu anlamda iradesini kullanan insanı önemseyen Nietzsche, akılcılığa karşı iradeciliği savunmaktadır. Yaşam onun için her şeyden önemlidir. Bilgiden, akıldan, halktan, gelişmeden, ilerlemeden daha önemli olan sağlıklı ve güçlü bir yaşama istencidir.

Döneminde, tarih bilgisinin fazla olmasını ve tarihin gücüne boyun eğilmesini eleştiren Nietzsche, erdemli insanın tarihe başkaldıran ve tarihin akışına karşı yüzen kişi olduğunu dile getirmektedir. İnsanlık ona göre yükselmeyi amaçlamalıdır ve gücünün sonuna varmayı istememesi gerekmektedir. İnsan yükselmek için tarihi yaşamaya hizmet ettirmeli ve böylece yaşamayı öğrenmelidir. Nietzsche *Çağa Aykırı Düşünceler* adlı kitabında bulunduğu çağdaki insanların övündükleri tarihsel kültür ve oluşumu çağın hastalığı ve eksikliği olarak görürken, bu insanları yiyip bitiren bir tarih hummasına yakalanmış olarak tanımlamaktadır.

Kahraman'a göre, "...*bu tarih hastalığından dolayı bütün ulusun içgüdüleri bozulmakta, olgunlaşması engellenmektedir. Bunun sonucu olarak bu çağdaki insanlığın kendisini sona yaklaşmış, edilgen hissetmekte*

olduğunu belirten Nietzsche'ye göre, modern insan zayıflamış kişiliği altında ezilmektedir ve bunun sorumlusu Hegel'dir. Hegel'in tarihin sonunda olduğu fikri Almanların kendi zamanlarını dünya sürecinin zorunlu bir sonucu olarak yüceleştirmesine alıştırmaktadır. Bu durum tarihin önemsenmesini sağlayarak yeryüzünü Tanrısal aklın yüksek bir gerçekleşme şekli olarak görmeye çalıştırmaktadır, bu yüzden Alman ulusunun bütün zihinsel ölçüleri bozulmaktadır..." (Kahraman, 2016:169).

Netice itibariyle Nietzsche'nin, Hegel'in tarih felsefesine yaptığı sap-tamalara yönelik olarak; tarihin bir sona varacağına dair böyle bir düşünce-nin, Hegel'in kendi yaşadığı çağı ve kendisinden sonraki çağları etkilemesi dolayısıyla ne kadar tehlikeli olduğunu belirtmesi ve Nietzsche'nin böylesi bir problemi görmüş olması dolayısıyla eleştirmesinin aslında hiç de haksız sayılmayacağını söyleyebiliriz.

Conundrum of History at Hegel and Nietzsche

Abstract

When we look at the history of philosophy, we can see that many ideas show positive or negative criticism or opposition to previous ages or times of philosophical thought. The philosophical idea is that the important philosophers of the period are philosophers. Hegel thus has a new era in his time and in his later ages, with the thoughts he has put forth in time, and not as much as opposition and criticism as those who attended his views in his philosophy. Nietzsche is among the philosophers who criticize Hegel's philosophy. Nietzsche criticized Hegel's views on philosophy of history and discussed how dangerous and misleading his ideas were. Hence, this article aims to examine Hegel's idea of reaching the end of history in the history of philosophy in the light of Nietzsche's critique. To this end, the article makes a detailed analysis of Nietzsche's critique of Hegel's philosophy of history "progress in history and eventually at the end".

Key words: Hegel, Nietzsche, History, Eternal turn, Last

Kaynakça

- Besnier, J. M. (1996). *İmkânsızın Politikası İsyanla Bağlanma Arasında Entelektüel*. (Çev.: Işın Gürbüz), ss:9 İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- Hegel, (2003),*Tarihte Akıl*, çev. Ö.Sözer, Kabalcı yay. ss:58-154, İstanbul
- Hilal KAHRAMAN, (2016), F. *Nietzsche'nin Tarih Felsefesi Ve Tarih Felsefesi Eleştirileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, ss:169, Erzurum
- Küçükalp, K. (2003). *Nietzsche ve Postmodernizm*, ss:43-44, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Nietzsche Hegel'e Karşı*, 24 Şubat 2011, Dr.Can Güngen'in Felsefe ve Psikanaliz Arşivi, 06.02.2018 tarihinde <http://www.cangungen.com/2011/02/24/nietzsche-hegel-e-karsi/> internet sitesinden erişildi.
- Nietzsche, F. (2008). Deccal, (Çev.: Ayça Kaya), ss:11, İstanbul: Say Yayınları
- Nietzsche'nin Felsefe Anlayışı, Temmuz 2000 Adana, Öğr. Gör. Dr. Mustafa GÜNAY Çukurova Üniversitesi, 25.03.2018 tarihinde <http://serapkaya.blogcu.com/nietzsche-nin-felsefe-anlayisi/4563736> internet sitesinden erişildi.
- Nietzsche,(2011),*Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, çev. N.Bozkurt,Say, ss:27-107.
- Nietzsche, F.(2015). *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*. (M. Tüzel,-Çev.), ss:65-108, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Nietzsche, F.; (2007) *Untimely Meditations*, (Trans: R.J. Hollingdale), ss:111, New York: Cambridge University Press
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, ss:124 Ankara: Doğu-Batı Yayınları
- Yaşlı, F. (2010). *Nietzsche ve Marx*, ss: 18, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı